

VITAFÉLAGIÐ
íslensk strandmenning

Nefndasvið Alþingis
Austurstræti
150 Reykjavík

Umsögn Vitafélagsins – íslensk strandmenning um tillögu til þingsályktunar um verndun og varðveislu skipa og báta sbr. 150. löggjafarþing 2019–2020, þingskjal 306 – 277. Mál.

Vitafélagið – íslensk strandmenning fagnar tillögu til þingsályktunar um verndun og varðveislu skipa og báta. Löngum hafa málefni báta- og skipavarðveislu verið hornreka í lögum og reglugerðum, sem þó er einn grundvallarþáttur í íslenskri menningarsögu. Það er því löggu tímabært að þetta mál komist í höfn.

Samkvæmt tillögunni er mennta- og menningarmálaráðherra gert „að skipa starfshóp sem geri úttekt á því hvernig staðið er að verndun og varðveislu skipa og báta og geri tillögur að úrbótum. Starfshópurinn taki saman m.a. yfirlit yfir skip og báta sem hafa menningarlegt og atvinnusögulegt gildi, óháð aldri, og endurskoði aldursmörk skipa og báta samkvæmt lögum um menningarminjar, nr. 80/2012.“

Í því sambandi má benda á nýútkomna *Fornbátaskrá* Sambands íslenskra sjóminjasafna, sem gefin var út í janúar 2020 og er aðgengileg á vefnum: <http://batasmidi.is/files/>

Í skránni er að finna skilmerkilegar upplýsingar um 190 fornbáta ásamt leiðarvísi við mat á varðveislugildi skipa og báta með sögulegu yfirliti um bátavernd á Íslandi. Saman gefa þessi tvö rit greinargott yfirlit um stöðu bátaverndar hér á landi og hvernig staðið hefur verið að varðveislu þessa menningararfs.

Fornbátaskráin miðast fyrst og fremst við báta í eigu safna, setra og sýninga og ennfremur skip á skipaskrá sem eru smíðuð fyrir 1950. Einnig ber að benda á að á vegum Stofnunar Vilhjálms Stefánssonar var lagður grunnur að skráningu báta og skipa í evrópuverkefninu fishernet www.fishernet.is Skráningin var ekki fullunnin þegar verkefninu lauk, en á blað voru komin yfir eittþúsund skip og bátar. Lagt er til að starfshópur sá sem þingsályktunartillagan leggur til að verði stofnaður, tryggi að unnið verði áfram að skrásetningu yfir eldri báta í eigu einkaaðila, félaga og hópa. Það væri ómetanlegur fengur í slíkri skráningu og hún gæfi yfirsýn yfir hvað til væri af þessum þætti menningararfsins og í hverskonar ástandi hann er.

Varðandi aldursmörk, sem kveða á um að skip og bátar eldri en frá 1950 séu skilgreind sem forngripir, er hér lagt til að í stað þess að færa árgildið fram til 1960 eða 1970 verði kannaður sá möguleiki að meta þurfi hvert tillfelli fyrir sig með tilliti til menningarsögulegs gildis

viðkomandi skips eða báts. Til þess mats mætti notast við nýútgefinn *leiðarvísir við mat á varðveislugildi skipa og báta*.

Þingsályktunartillagan leggur til að starfshópi verði „falið að finna fjárstreymis- eða fjáröflunarleiðir til verkefnisins og móti reglur um meðhöndlun fjármagnsins.“

Vitafélagið – íslensk strandmenning leggur til að starfshópurinn beiti sér fyrir stofnun *bátafriðunarsjóðs*, sambærilegum húsafriðunarsjóði og fornminjasjóði. Þrátt fyrir að lög um menningarminjar nr. 80/2012 veiti fornminjasjóði heimild til að veita styrki til „minja sem njóta ekki friðunar á grundvelli aldurs en teljast hafa varðveislugildi, svo sem skipa, báta og annarra samgöngutækja“ hefur málaflokkurinn ekki hlotið mikið vægi við úthlutanir síðustu ára.

Frá árinu 2013 hafa árlega aðeins eitt til þrjú verkefni er snúa að varðveislu skipa og báta hlotið styrki úr fornminjasjóði, og hafa þær fjárhæðir numið að jafnaði 4,4% af heildarúthlutun. Það er augljóst að málaflokkurinn er hornreka undir fornminjasjóði, sem fyrst og fremst er ætlað að styðja við fornleifarannsóknir og varðveislu jarðfundinna gripa og rannsóknir þeim tengdum, og er því rík ástæða til þess að stofna sjálfstæðan bátafriðunarsjóð sem hafi það markmið að tryggja faglega varðveislu skipa og báta – sér í lagi sé litið til þess að skv. núgildandi lögum um menningarminjar nr. 80/2012 eru skip og bátar skilgreindar menningarminjar. Þar að auki eru skip og bátar frá því fyrir 1950 skilgreind sem forngríp.

Í greinargerð þingsályktunartillögunnar segir: „Mikilvægt er að viðhalda þekkingu á smíði gamla báta og skipa, enn fremur hefur það menntunargildi. Þannig væri hægt að nýta gömul skip við fræðslu ungmenna og nýta uppgerð skip til kennslu. Þá hafa fjölmörg samtök og áhugafélög tekið að sér að viðhalda skipum og bátum og má telja að án aðstoðar þeirra hefði skipum og bátum, sem í eru fólgin menningarverðmæti og arfleifð handverks, verið eytt. Að mati flutningsmanna er mikilvægt að veita þessum samtökum stuðning.“ Undir þetta tekur Vitafélagið – íslensk strandmenning heilshugar, og vill jafnframt vekja athygli á að 30. mars næstkomandi mun öflugur hópur áhugafólks á Norðurlöndum afhenda fastanefnd Noregs hjá UNESCO í París beðni um að norrænar hefðir við smíði súðbyrðingsins komist á lista hjá UNESCO yfir menningararförir mannkynsins – listann yfir þýðingarmikla starfshætti sem borist hafa kynslóð til kynslóðar – hefðir sem munu hverfa verði þeim ekki viðhaldið. Undir þetta hafa íslensk stjórnvöld skrifað. Til að fylgja þessu eftir er afar mikilvægt að unnið sé að áætlun um smíði, viðgerðir og varðveislu báta- og skipa.

Vert er að vekja athygli flutningsmanna á því að á Norðurlöndum sinna lýðskólar jafnt og iðnskólar kennslu í smíði súðbyrðings og í Noregi er einnig að finna nám í smíði og sögu súðbyrðings á háskólastigi.

Á Íslandi er vert að benda á að lýðskólinn á Flateyri væri uppláðgur til kennslu í smíði súðbyrðings sem og Síldarminjasafn Íslands á Siglufirði sem undanfarinn áratug hefur staðið fyrir árlegum bátasmíðanámskeiðum fyrir iðnnema, safnmenn og aðra áhugamenn. Síldarminjasafnið hefur það að markmiði að standa vörð um forna þekkingu á smíði opinna

tréskipa hér á landi og eru námskeiðin skipulögð í samræmi við samning safnsins við mennta- og menningarmálaráðuneytið. Gamli Slippurinn, verkstæði frá árinu 1934, er í eigu Síldarminjasafnsins og er kjörinn vettvangur til kennslu. Þar er að finna gömul verkfæri og trésmíðavélar til bátasmíða. Í góðri samvinnu við iðnskóla og hið opinbera mætti gera enn betur og endurvekja nám í tréskipasmíði á þessum stöðum og stuðla þannig að viðeigandi menntun ungs fólks með það að markmiði að glata ekki þeirri verðmætu þekkingu sem báta- og skipasmíðir búa að og viðhalda með viðgerðum og endursmíði.

Hafnarfirði 11. mars 2020

Sigurbjörg Árnadóttir, formaður Vitafélagsins – íslensk strandmenning